

Publikacje z zakresu kryminologii

Małgorzata H. Kowalczyk,

Przestępcy seksualni. Zabójcy, gwałciciele, pedofile i ich resocjalizacja, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2014, ss. 520.

Rec. dr Barbara Adamczyk

Akademia Ignatianum, Kraków

Przestępstwa o podłożu seksualnym nie są nowym zjawiskiem we współczesnych społeczeństwach i występują we wszystkich warstwach społecznych oraz różnych grupach ekonomiczno-społecznych i wiekowych. Wobec tego fenomenu można zaobserwować różne podejścia zarówno wśród badaczy zajmujących się tą problematyką, jak i u tzw. „przeciętnego człowieka”. Z jednej strony podkreśla się dosyć znaczące rozpowszechnianie się przestępczości seksualnej, z drugiej obserwuje się stosunkowo dużą zmianę nastawienia do tej kategorii przestępców. Częstokroć nie uważa się tych ludzi za zdegenerowanych i próbuje się raczej postrzegać ich jako osoby pełne wewnętrznych sprzeczności, nieszczęśliwych, cierpiących wskutek często niezależnych od nich wydarzeń, które wikłają ich w taką formę odreagowania krzywd i urazów doznanych od innych ludzi.

Problematyką przestępstw seksualnych zajmują się różne dziedziny wiedzy, a przede wszystkim medycyna, psychologia, socjologia i prawo. Wydaje się, że choć o tego typu deliktach mówi się często, jednak ściśle ich zdefiniowanie nie jest łatwe. Mimo tego można powiedzieć, że „przestępstwa seksualne są to takie typy zachowań ludzkich (wraz z ich skutkami), powiązane z życiem seksualnym człowieka, sprzeczne z zasadami społecznymi i zakazane przez prawo karne”. Do przestępstw seksualnych zalicza się: wykorzystywanie seksualne dzieci, kazirodztwo, zgwałcenie, molestowanie seksualne, zabójstwa.

Nie można zapominać, że na powstanie i kształtowanie się zjawiska przestępczości seksualnej, istotny wpływ mają czynniki i uwarunkowania o charakterze szczegółowym i ogólnym. Pierwsze związane są z indywidualnymi cechami ludzi uwikłanych w zachowanie patologiczne, w narastającą agresywność, zachwianie równowagi psychicznej czy też wynikają z przyswojenia negatywnych wzorców występujących w określonej grupie wiekowej, społecznej czy zawodowej. Drugie zaś o charakterze ogólnym wywierają wpływ na wzrost i trwałość wielu zjawisk patologicznych. Zalicza się do nich przede wszystkim czynniki i uwarunkowania polityczne, ekonomiczne, społeczne, demograficzne i medialne (pornografia), które będzie kształtowała oraz określała globalizacja (por. K. Traciewicz, *Uwarunkowania przestępstw seksualnych*, „Studia Warmińskie” 50 [2013], s. 169).

Kwestii sprawców przestępstw seksualnych poświęca się dużo uwagi zarówno w zakresie penalizacji czynów, jak i możliwości resocjalizacji i terapii. Problematyka ta znajduje wyraz w wielu publikacjach naukowych w formie monografii lub artykułów zamieszczanych w periodykach naukowych.

Jednym z opracowań podejmujących zagadnienie przestępstw seksualnych jest monografia autorstwa pracownika naukowego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu Małgorzaty H. Kowalczyk, p.t. „Przestępcy seksualni. Zabójcy, gwałciciele, pedofile i ich resocjalizacja” opublikowana przez , Wydawnictwo Naukowe UMK w 2014 r.

We *Wstępie* Autorka określiła przedmiot swoich zainteresowań badawczych, stwierdzając: „w niniejszym opracowaniu skoncentrowano się przede wszystkim na osobie sprawcy i mechanizmach jego działania, ponieważ zasadniczym zamierzeniem jest sformułowanie wskazań resocjalizacyjnych i terapeutycznych przydatnych w projektowaniu oddziaływań adresowanych do tej kategorii sprawców. Celem analizy poszczególnych przypadków sprawców przestępstw seksualnych jest zatem nie tylko charakterystyka wskazanych form przestępczych zachowań, ale przede wszystkim opracowanie integracyjnego modelu czynników sprzyjających podejmowaniu przestępczych zachowań seksualnych przez różne kategorie seksualnych agresorów. Opracowanie modelu integracyjnego będzie stanowić podstawę do ustalenia wspomnianych oddziaływań resocjalizacyjnych i terapeutycznych” (s. 13).

Recenzowana książka składa się ze *Wstępu*, ośmiu rozdziałów, aneksu, który może być pomocny przy diagnozowaniu przestępców seksualnych, bibliografii oraz streszczenia w języku angielskim, które ułatwia zapoznanie się z treścią książki szerokiemu gronu czytelników, zwłaszcza za granicą.

Pierwszy rozdział publikacji zatytułowany „Integracyjne koncepcje przestępczości seksualnej” omawia założenia wybranych teorii integracyjnych, będących próbą scalenia różnorodnych stanowisk teoretycznych traktujących przestępczość seksualną i ich genezie. Autorka bierze pod uwagę następujące teorie integracyjne: czteroczynnikowy model agresji seksualnej, model ścieżek Warda i Siegerta oraz czteroczynnikowy model wykorzystywania seksualnego Finkelhora i Arajii.

Drugi rozdział „Zabójcy seksualni” jest uporządkowany według następującego schematu: Pojęcie, typologia i sposoby działania zabójców seksualnych, Osobowość i seksualność sprawców zabójstw seksualnych Czynniki środowiskowe i sytuacyjne w etiologii zabójstw seksualnych. Autorka stwierdza, że na podstawie literatury można wyodrębnić następujące cechy, które wykazują związek z zabójstwami seksualnymi: negatywne doświadczenia z okresu dzieciństwa, dotyczące przejawów patologii w rodzinie, doświadczania przemocy fizycznej i seksualnej, przeżywane sytuacje trudne, które mogą wywołać objawy stresu pourazowego, czynniki związane ze sferą seksualną sprawcy, np. nieudane relacje małżeńskie, poczucie lęku ujawniane wobec osób płci przeciwnej, a także potrzeba kontroli i dominacji oraz chęci uzyskania natychmiastowych gratyfikacji seksualnych (s. 104).

Kolejny rozdział przybliży zagadnienie przestępstw wynikających z gwałtu. Autorka porusza następujące kwestie: pojęcie, interpretacja prawna oraz typologia zgwałceń, przedstawia profil osobowościowo-seksualny sprawców zgwałceń oraz eksponuje czynniki socjalizacyjno-wychowawcze, sytuacyjne i okoliczności towarzyszące przestępstwu zgwałcenia. Małgorzata Kowalczyk konkluduje, że przede wszystkim przestępstwa zgwałcenia dopuszczają się zazwyczaj, osoby młode, poniżej 30 roku życia, sprawców zgwałceń charakteryzują zaburzenia osobowości: przede wszystkim ujawniają cechy osobowości antysocjalnej, rzadziej psychopatycznej, a także to, że wpływ na takie ich zachowanie ma bardzo często dysfunkcyjna, czy patologiczna rodzina, w której się wychowali.

Rozdział czwarty dotyczy bulwersującego problemu sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci. Nasza Autorka wyjaśnia najpierw pojęcia: „wykorzystywanie seksualne dzieci”, pedofilia i kazirodztwo oraz ukazuje ich klasyfikację prawną. Z kolei przedstawia typologie

pedofilów i kazirodców i eksplikuje osobowość i seksualność sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci. Następnie wyszczególnia czynniki sytuacyjne i motywacyjne towarzyszące seksualnemu krzywdzeniu dzieci oraz wskazuje na następstwa seksualnego krzywdzenia dzieci.

„Rozwiązania metodologiczne przyjęte w badaniach własnych” stanowi tytuł rozdziału piątego. Profesor z UMK przedstawia tu i określa przyjęty schemat gromadzenia danych empirycznych mający na celu właściwe zaplanowanie i ukierunkowanie badań własnych odnośnie przestępstw seksualnych. Opisuje usytuowanie podjętej problematyki w naukach społecznych oraz procedurę postępowania badawczego, przedmiot i cele badań, pojawiające się problemy badawcze, model metodologiczny i rodzaj badań, metody, techniki i narzędzia badawcze oraz organizację i procedurę badań.

Rozdział następny omawia proces analizy jakościowej materiału empirycznego tyającego się problematyki podjętej w niniejszej monografii. I tak analizuje się przypadki dotyczące zabójstw seksualnych, przestępstw zgwałcenia, przestępstw na tle pedofilnym i kazirodczym. Rozdział ten zawiera wiele tabel i ankiet będących narzędziami badawczymi przedstawianej problematyki. Autorka podsumowuje: „Zaprezentowane w niniejszym rozdziale szczegółowe charakterystyki przypadków sprawców seksualnych oraz ich syntetyczne ujęcie w metamatrycach pozwalają na uogólnienie poczynionych spostrzeżeń, które będzie służyć opracowaniu syndromów czynników ryzyka związanych z różnymi kategoriami sprawców” (s. 401).

Tematem rozdział siódmego jest „Integracyjne ujęcie czynników ryzyka powiązanych z przestępstwami seksualnymi” (poszczególnych kategorii: zabójstw seksualnych, zgwałceń pedofil, kazirodztwa). Dr hab. Małgorzata Kowalczyk przypomina, że rozpatrywanie wybranych przypadków przestępców seksualnych pozwala na dokonanie syntetyzującego ujęcia charakteryzującego sprawców przestępstw seksualnych poszczególnych kategorii. Współczesna wiedza kryminologiczna stawia konkretne wymogi związane z integracyjnym ujęciem problemu uwzględniającym wielopłaszczyznowe układy cech społecznych, bio-psychologicznych czy sytuacyjnych. Cechy te, występując razem w genezie przestępstwa, muszą być zatem także uwzględnione w procesie resocjalizacji (por. s. 403).

Rozdział ósmy pt. „Propozycje oddziaływań resocjalizacyjnych i terapeutycznych wobec sprawców przestępstw seksualnych” zawiera wnioski resocjalizacyjne i terapeutyczne adresowane do poszczególnych kategorii sprawców seksualnych. Autorka na podstawie rozważań teoretycznych i analizy badań empirycznych daje cenne wskazania dla oddziaływania terapeutycznego wobec dorosłych sprawców przestępstw seksualnych, przedstawia możliwości oddziaływań resocjalizacyjnych wobec dorosłych sprawców przestępstw seksualnych oraz daje przykładowe rozwiązania terapeutyczno-resocjalizacyjne wobec badanych sprawców przestępstw seksualnych.

Recenzowana publikacja jest wartościową pozycją zawierającą diagnozę i propozycje resocjalizacji przestępców seksualnych. Wydaje się, że warto byłoby w kwestii resocjalizacji tych osób ukazać osobno możliwości oddziaływań terapeutycznych w warunkach pobytu w zakładzie penitencjarnym, jak i po opuszczeniu więzienia (w warunkach wolnościowych), gdyż jest to zasadniczo inny kontekst resocjalizacji (np. w więzieniu przestępca seksualni, szczególnie pedofile oraz sprawcy zgwałceń, są traktowani z dużą niechęcią ze strony pozostałych więźniów).

Można by także wyraźniej ukazać problem pewnej „oporności” na resocjalizację, czy stopnia możliwości resocjalizacyjnych w zależności od jakości profilów osobowościowo - seksualnych agresorów seksualnych.

Odnośnie strony techniczno-redakcyjnej wydaje się, że zdecydowanie lepsze byłoby zastosowanie przypisów europejskich, zamiast amerykańskich (w tekście).

Zaprezentowane w książce „rozwiązania resocjalizacyjno-terapeutyczne mogą stanowić inspirację do tworzenia nowych programów adresowanych do przestępców seksualnych lub modyfikacji już istniejących” (s. 492). Stąd recenzowana praca jest w całości godna polecenia studentom resocjalizacji, pedagogiki, psychologii i innych nauk społecznych. Niezbędna jest w pracy osób zajmujących się zawodowo resocjalizacją przestępców seksualnych oraz kuratorów środowiskowych, czy sądowych.

*

*

*